

Відгук

офіційного опонента, доктора мистецтвознавства

Шмагала Ростислава Тарасовича

на дисертацію

Халайцана Володимира Петровича

«Мистецтво паркобудування в культурному житті Поділля кінця XVIII – початку XX століття» за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури

Паркобудування у своєму найвищому, мистецькому прояві завжди відображало рівень розвитку культури різних народів. Всеоб'єднуюча естетика паркового мистецтва була покликана відображати гармонію світобудови, у якій гідне місце займала людина, божественне начало і природа. У тисячолітній генезі паркового мистецтва територія України, зокрема Поділля, не є виключенням. Саме цей, унікальний за красою природних ресурсів регіон став об'єктом дослідження поданої на рецензію дисертації Володимира Халайцана. Одразу ж зазначимо, що автор оптимально точно обрав об'єкт і предмет дослідження з метою досягнути необхідних наукових результатів. Адже серед мистецтвознавців та етнографів давно став популярною сентенцією вислів: хто не бачив мальовничого Поділля, той не знає краси України. Значною мірою це стосується і краси парків Поділля як архітектурного синтезу рукотворності, природи і ландшафту. Цілком логічно серед ключових слів дисертації автор подає словосполучення «культурно-мистецький феномен». Обраний ціннісний культурологічний орієнтир допоміг сформулювати мету дослідження, яка полягає у розгляді особливостей просторової структури та естетичних якостей явища та простеженні його стильових рис. Зазначена дислокація явища та часові межі його розквіту справедливо охоплюють межі трьох нинішніх адміністративних областей та період з кінця XVIII до початку XX століття.

Відповідно до обраних параметрів дослідження не викликають сумнівів і сформульовані тези щодо наукової новизни отриманих результатів. Чільним серед них є осмислення ролі і місця паркобудування в культурному житті, введення у науковий обіг невідомого бібліографічного матеріалу, дослідження стилєвих напрямків та художньої цінності у контексті пекучої проблеми збереження пам'яток. Слід зазначити, що весь арсенал наукової новизни дисертації Володимира Халайцана зосереджений по усіх чотирьох її розділах. Наукові результати розділів успішно апробовані в наведених 18-ти наукових статтях та розвідках автора та у виступах на численних наукових конференціях, список яких подається у вступі. Відповідно до вимог, 6 із зазначених публікацій присутні в переліку фахових українських та іноземних видань.

У 1-му розділі «Джерельні і методологічні засади розгляду мистецтва створення парків» проводиться аналіз літератури та формується методика дослідження. Автор охоплює літературу, за його ж визначенням, від «макрорівня», від перших згадок про мистецтво садів і появи самого жанру опису садів у XVIII столітті.

Окрему увагу приділено працям, що мали вплив на паркобудування Правобережної України в XIX столітті. Зважаючи на «потужний вплив саме західноєвропейської традиції» (ст. 24 дисертації) пошукувач слушно не розділяє розглянуті джерела за територією, а типологізує їх за хронологією та стилем, або жанром описів. Особливо цінне значення тут має звернення до архівної бази Хмельницької, Вінницької та Тернопільської областей. Для формування власної методики важливим є розгляд праць тих дослідників паркобудівної традиції, які трактують її як мистецький феномен. В цілому слід відзначити ретельність як деталізації, так і узагальненого аналізу автором науково-літературних, архівних та візуальних джерел. Усе вищесказане дозволило дисертанту вийти на оптимальну методологічну конструкцію свого дослідження у підрозділі 1.2.

У 2-му розділі розглядається виникнення та розвиток паркового мистецтва як складника культурного життя. Автор намагається докопатися до істини унікальності мистецтва паркобудування серед інших культурних надбань. Йому вдається прослідкувати ідеологію явища в часовому континуумі, поділити на етапи, ввести в науковий обіг поняття «маєткового парку». Окремий підрозділ присвячено аналізу ландшафтних композицій парків у контексті різночасових і різнотериторіальних культурно-мистецьких традицій. Звідси автор логічно «виходить» на підрозділ 2.3., у якому висвітлюються причинно-наслідкові зв'язки між культурним життям обраного регіону і паркобудуванням. Культурологічний контекст явища у дисертації підтверджується численними посиланнями на історичні факти про панські маєтки Поділля як осередки спілкування видатних людей свого часу, як осередки колекціонування, бібліотек, музичної і театральної культури. Важливими є твердження Володимира Петровича про те, що «розвиток мистецьких тенденцій досягає рівня, що відповідає комплексу духовних потреб...» (88 ст. дисертації).

Комплексному розгляду цих чинників впливів на мистецтво створення парків присвячено 3-й розділ дисертації. Насамперед, автор виділяє філософсько-світоглядні уявлення (3.1.); роль природних ландшафтів у плануванні (3.2.); особистісний вплив власників маєтків на утворення композиційних зон (3.3.). похвально, що повз увагу дослідника не проходять ні філософські, ні фінансові сторони створення і утримування парків, де власник і його можливості виступали мірилом усіх речей.

Найважливішим і текстуально найкращим у дисертації є розділ 4-й, присвячений типологічним і художньо-композиційним особливостям ландшафтно-паркових зон Поділля. Автор справедливо характеризує «паркотворення» як окремий, самостійний, складний, динамічний, мультифакторний вид мистецтва» (ст. 132 дисертації). Тому цілком доречно розділ розподілений на «таксономічні характеристики» (4.1.). В основі розділу прочитуються численні експедиційно-польові дослідження, потужна

джерелознавча і документальна база, посилання на праці провідних вчених-ботаніків. Відчутно, що характеристика художньо-композиційних рис парків простежена автором особисто й на власних спостереженнях.

Узагальнюючи, дисертант виводить характерне для подільських парків поєднання регулярної «офіційної» та ландшафтної «романтичної» складових, «англійського» та французького стилів, «орієнт» і традиції романтизму (ст. 180 дисертації).

Актуалізацію результатів усього дослідження підсумовує розділ 4.3., що висвітлює значення і шляхи відродження видатних зразків паркового мистецтва для краєзнавства, туризму та охорони пам'яток.

В роботі наведені позитивні приклади культурного менеджменту та музейної справи, які сприяють збереженню і розвитку досліджених пам'яток. Водночас, дисертант чітко окреслює ті тривожні тенденції, що неминуче можуть призвести до часткової, а то й до повної втрати деяких паркових комплексів. Вказуються причини проблем, пов'язаних із негативним станом збереженості та рекомендовані послідовні заходи для охорони паркових структур і їхнього відновлення.

Для подальших практичних дій у всіх напрямках особливу практичну цінність становлять укладені дисертаційні «Додатки». Це своєрідна «дорожня карта» не лише для культурологів, мистецтвознавців і краєзнавців, але й для екологів, лісоводів і різного рангу чиновників.

Про актуальність і практичне значення дисертації Володимира Халайцана у руслі суто навчальної, мистецтвознавчої підготовки свідчить наявність низки навчальних дисциплін, що читаються на мистецтвознавчих факультетах ВНЗ України. Зокрема, в НАОМА для освітнього ступеня «Магістр» освітньо-наукової програми «Мистецтвознавство» читається курс лекцій «Історія садово-паркового мистецтва», укладений кандидатом мистецтвознавства Катериною Гамалія (2017).

Однак, при всіх попередніх позитивних оцінках означеного дисертаційного дослідження, слід зробити кілька зауважень і побажань.

Насамперед, вони стосуються вивчення узагальнення вітчизняної джерельної бази.

1. Серед досліджень радянського періоду слід було проаналізувати монографію Г. Логвина «По Україні. Стародавні мистецькі пам'ятки. – К.: Мистецтво, 1968. – 463 с.». В числі перших також варта уваги науково-методична розробка І. Ігнаткіна «Палаці і парки України. – К., 1968». Також, у 1993 р. В. Тимофієнко та В. Єрошев видали гідну уваги книжку «Українська садибна архітектура 2-ї половини XVIII – 1-ї третини XIX століття. – К., 1993».
2. З поля зору дослідження випало і кілька мистецтвознавчих праць, виданих в Україні вже у XXI столітті. Зокрема кандидатська дисертація з архітектури Р. Косаревської «Семіотика архітектурно-пейзажних формувань доби класицизму в Україні на прикладі парку «Олександрія». – К., 2007», хоча у списку літератури є опрацьовані дисертантом дві інші праці Р. Косаревської.
3. Дослідникові можна було більшу увагу присвятити термінологічній базі та особливостям синтезу різних видів мистецтва у парковому просторі. Зокрема, це стосується садибно-паркової архітектури малих форм. І менш суттєво для означеної теми дослідження: торкаючись особливостей ландшафтної архітектури «садів-каменів» варто використовувати працю званої дослідниці Н. Ніколаєвої 1970-х років «Декоративное искусство Японии».

Утім, ці зауваження мають, скоріше, рекомендаційний характер і не впливають на позитивну оцінку дисертації в цілому. Зокрема, ще раз варто наголосити на ретельному опрацюванні архівних матеріалів, які безпосередньо стосуються подільського регіону і складають 66 джерел.

Завершальний розділ дисертації та її висновки виявляють сучасні актуальні чинники впливу на збереження та ревіталізацію мистецтва паркобудування Поділля.

Висновки та виведені автором пропозиції красномовно свідчать про фактори професійності і креативності як основні чинники реалізації поставлених рекомендацій по збереженню середовища парків, що швидко змінюються під впливом часу та повітряного поля культури.

Дисертаційна робота виконана за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури, відповідає спеціальності і профілю ради К 20.051.08 у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», відповідає порядку присудження наукових ступенів ДАК України, а її автор Халайпан Володимир Петрович заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата мистецтвознавства.

Офіційний опонент:

Доктор мистецтвознавства, професор,
декан факультету історії та теорії
мистецтва ЛНАМ МОН України

Шмагало
Ростислав
Тарасович

